

Təlimdə istifadə edilən multimediyaya vasitələrinə dair didaktik tələblər

Əzizə İlkin qızı Qafarova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
E-mail: azizaqafarova24@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.f.d., dos. S.S. Həmidov,
t.ü.f.d. Ç.M. Həməzəyev

Açar sözlər: video, distant təhsil, təlim, multimediyaya, tədris vasitələri

Ключевые слова: видео, дистанционное образование, обучение, мультимедиа, учебные пособия

Key words: video, distance education, training, multimedia, teaching aids

Təlimdə istifadə olunan bütün multimedia vasitələri dərslik və dərs vəsaiti şəklində təqdim olunan didaktik tələblərə cavab verməlidir.

Bu tələblər didaktik tədris prinsiplərinə uyğun olmalıdır.

Tədrisin prinsipləri təhsil prosesinin ümumi məqsəd və qanunauyğunluqlarına uyğun olaraq məzmunu, forma və metodlarını müəyyənləşdirən əsas müddəalardır.

Təhsil prosesində bütün didaktik prinsiplər bir-birinə çox sıx bağlıdır və bəzən onlardan hansının tədrisin əsasını təşkil etdiyini açıq şəkildə müəyyənləşdirmək olmur.

Alimlərin əsərlərinə və pedaqoji təcrübələrinə əsaslanaraq multimedia tədris vəsaitlərindən istifadənin didaktik prinsiplərini ümumiləşdirək.

Multimediyayı tədrisdə istifadə edərkən tədrisin əsas didaktik prinsipləri aşağıdakılardır:

İnkişaf etdirici təlim prinsipi öyrənmənin fərdin hərtərəfli inkişafına, bilik və bacarıqların formalaşdırılmasına yönəldiyini düşünür. Bu zaman çətinliklərlə mübarizə aparmaq, maneələri aşmaq, əlaqəni başa düşmək və öyrənilən hadisələri sistemləşdirmək lazım gəlir. Müəllim hər bir uşağın inkişaf səviyyəsini bilməli, yaxın inkişaf aspektlərini təyin etməli, dəyişkənlikdən istifadə etməlidir və bu biliklərə uyğun test tapşırıqlar tərtib etməlidir.

Tərbiyə təhsili prinsipi təhsilin həyat idealları və sosial davranış seçimi üçün vacib olan əxlaqi və estetik keyfiyyətlərin inkişafına yönəldilmişdir.

Sistemli və ardıcıl tədris prinsipi materialın müəllim tərəfindən təqdim olunmasının uşaqların şüurunda tutarlılıq səviyyəsinə gətirildiyini, beləliklə uşaqlara biliklərin yalnız müəyyən bir ardıcılıqla deyil, həm də bir-biri ilə əlaqəli olmasını təmin edir. Multimediyaya tədris vasitələrindən istifadə edərkən əldə edilmiş biliklər arasında qarşılıqlı əlaqələr qurmaq, sadədən mürəkkəbə, yaxından uzağa, konkretdən müərrədə keçmək, əvvəllər öyrənilmiş problemlərə yeni mövqelərdən qayıtmaq mümkündür.

Elmi xarakter və əlçatanlıq prinsipi təhsilin elmi olması tələbi öndə gedənlərdən biridir. Uşaqlara tədrisdə multimediyaya istifadəsi, son elmi nailiyyətlər nəzərə alınmaqla, mənənin təqdim etdiyi tədris materialının məzmununun dərinliyi, düzgünlüyü və elmi etibarlılığı deməkdir.

Elmi prinsip təhsilin məzmununa elm tərəfindən dəqiq bir şəkildə qoyulmuş tədris materialının daxil edilməsini, uşaqların elmi konsepsiya və terminlərlə təchiz olunmasını və təbii hadisələrin (külək, qar, yağış) elmi cəhətdən etibarlı izahını və eyni zamanda cəmiyyətin həyatındakı ən mühüm dəyişiklikləri özündə əks etdirir. Təhsilin ehtiyaclarına uyğun olaraq,

multimediya tədris vasitələrindən istifadə edərək tədris materialının mənimsənilməsi prosesi elmi biliklərin əsas metodları nəzərə alınmaqla qurulmalıdır: təcrübə, müqayisə, müşahidə, abstrakt, ümumiləşdirmə, konkretləşdirmə, analiz və sintez. Ancaq biliklərin məzmunu, onlarla ünsiyyət üsulları uşaqların yaşına, inkişaf səviyyəsinə, təliminə, maraqlarına uyğun olmalıdır.

Əlçatanlıq prinsipi tələbələrin inkişaf xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasını tələb edir. Multimediya vasitəsi ilə həyata keçirilən tədrisin əlçatanlığını təmin etmək tələbi məktəblilərin yaş və fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq tədris materialının nəzəri mürəkkəbliyin dərəcəsini və öyrənmə dərinliyini müəyyənləşdirmək ehtiyacı deməkdir. Bu materialın mənimsənilməsinin uşaqlar üçün çətin hala gəldiyi materialın həddindən artıq mürəkkəbliyi və həddindən artıq yüklənməsi qəbul edilməzdir.

Fərdiləşdirmə prinsipi. Hər sinif iclasında müəllim hər uşağa bir insan kimi yanaşmağa çalışmalıdır. Multimediya tədris vasitələrindən istifadə olunan bütün siniflər uşağın əqli inkişafı, intellektual səviyyəsi, onun sinir sisteminin növü, maraqları, materialı mənimsəmə sürəti nəzərə alınmaqla qurulmalı və ona uyğun səviyyədə təqdim olunmalıdır.

Görünürlük prinsipi təlimin effektivliyinin tədris materialının qavranılması və işlənməsində hissələrin uyğun iştirakından asılı olduğunu bildirir. Bu prinsip, uşaqlarda cisim və hadisələrin bütün duyğu üzvləri əsasında fikir və anlayışların formalaşmasına ehtiyac olduğunu ifadə edir. Bununla birlikdə, bu prinsip yalnız görmə qabiliyyətinə deyil, digər bütün hissələrə də ehtiyac olduğunu özündə əks etdirir. Hər hansı bir təəssüratın qəbul olunmasında duyğu orqanları nə qədər çox iştirak etsə, yaddaşda o qədər möhkəm yerləşmiş olur.

Multimediya tədris vasitələrinin köməyi ilə əyani tədris vasitələrinin müəllimin sözü ilə birləşməsi yalnız müvafiq məlumatların səmərəli mənimsənilməsinə kömək etmir, həm də şagirdlərin idrak fəaliyyətini aktivləşdirir; nəzəriyyəni təcrübə ilə, həyatla əlaqələndirmək bacarığını inkişaf etdirir; texniki mədəniyyət bacarıqlarını formalaşdırır; diqqət və dəqiqliyi artırır; öyrənməyə marağı artırır və onu daha əlçatan edir. Ancaq dərsləri vizual materialla həddindən artıq yükləmək tövsiyə edilmir. Vizual vəsaitlərin həddindən artıq yüklənməsindən yaranan təəssüratların çoxluğu zehni işləmə prosesini çətinləşdirir və uşaqların bilik keyfiyyətinə aşağı salır. Vizuallaşdırmanın istifadəsi, bilik və bacarıqların formalaşmasına, düşüncənin inkişafına töhfə verəcək dərəcədə olmalıdır. Buna görə də tədrisin vizuallaşdırılmasını təmin etmək tələbi öyrənilən obyektlərin, onların hissiyyət hissəsinin nəzərə alınması zərurəti deməkdir. Multimediya tədris vasitələrindən istifadə zamanı görmə qabiliyyətini təmin etmək tələbi, daha yüksək səviyyədə həyata keçirilməlidir.

Biliklərin mənimsənilməsinin gücü və uşaqların idrak qüvvələrinin hərtərəfli inkişafı prinsipi. Bu prinsip şagirdlərin tədris materialını o qədər hərtərəfli mənimsədikləri və biliklərinin artırılmasını təmin edir. Həmçinin praktik problemləri həll etmək üçün istifadə edə biləcəkləri bir tədris üsulu nəzərdə tutur. Elmin sürətli inkişafı mənimsəniləcək bilik miqdarının daim artmasına səbəb olur. Bu baxımdan, müasir pedaqogikanın mənimsənilməli olan tərəflərə baxışı bir qədər dəyişir. Multimediya tədris vəsaitlərinin istifadəsi, uşaqların lazım olduqda öyrəndiklərini çoxaltmalarını və müvafiq bilikləri praktik fəaliyyətlərdə istifadə etmələrini təmin etməlidir. Yəni, təkcə dərin əzbərləməyi deyil, həm də yaddaşdakıları istifadə etmək bacarığını da olmalıdır. Müəllim onlara bilik fəaliyyətinə maraq, fəal münasibət göstərə bilsə, bilik möhkəm mənimsəniləcək və uşaqların inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Həyatla əlaqə prinsipi. Bu prinsipin əsas xüsusiyyəti, uşaqlara nəzəriyyənin insan həyatındaki əhəmiyyətini, praktik fəaliyyətində mənalarını dərk etdirməkdir. Öyrənmə ilə həyat arasındakı əlaqə biliklərin şüurlu şəkildə mənimsənilməsi üçün vacib şərtidir. Müəllim və uşaq

proseslərin qarşılıqlı əlaqələrini qurmağı bacarmalıdır. Real həyatda, mühitdə, insanda, əşyalar və materiyanın mövcud münasibətlərində olanları dərk etməlidir. Bu prinsip sinifdəki və sinifdənənar işdəki həyatdan müsbət nümunələrdən istifadə etməklə öyrənmə ilə həyat arasındakı əlaqəni gücləndirməklə həyata keçirilir, bunun üçün mediadan istifadə etmək, televiziya izləmək və radio yayımlarını dinləmək faydalıdır. Yuxarıda göstərilən didaktik prinsiplərin hamısı multimedia tədris vəsaitlərindən istifadə edilərkən nəzərə alınmalı və onlar üçün metodiki tələblərə uyğun olmalıdır.

Multimediya tədris vəsaitləri aşağıdakı metodiki tələblərə cavab verməlidir:

1. Uşaqların təfəkkürünün konseptual, məcazi və təsirli komponentlərinin qarşılıqlı əlaqəsi və münasibəti. Həqiqi texniki sistemlər və cihazların müxtəlifliyi, eləcə də işlərinin mürəkkəbliyi səbəbindən materialın multimedia tədris vasitələrindən istifadə edərək təqdimatı uşaqların düşüncə tərzinin konseptual, obrazlı və effektiv komponentlərinin əlaqəsi və qarşılıqlı münasibətinə əsaslanmalıdır.

2. Elmi anlayışlar sisteminin iyerarxik bir quruluş şəklində əks olunması. Multimedia tədris vasitələri, elmi səviyyəli konsepsiyalar sisteminin iyerarxik bir quruluş şəklində əks olunmasını təmin etməlidir, hər səviyyəsi müəyyən bir fənlərarası mücərrəd səviyyəyə uyğun gəlməli və bunların həm bir səviyyəli, həm də səviyyələrarası məntiqi əlaqələrini təmin etməlidir.

3. Nəzarətli təlim tədbirlərinin həyata keçirilməsi. Təhsil multimedia tədris vəsaitləri, uşaqlara alqoritmik və evristik fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi üçün nəzarətli təlim hərəkətləri həyata keçirmək imkanı yaratmalıdır.

4. Sağlamlığı qoruyan hərəkətlərə uyğunluq. Multimedia tədris vəsaitlərinin hazırlanması və istifadəsi üçün sağlamlığı qoruyan tələblər məktəblilərin kompüter avadanlığı ilə işləməsi üçün gigiyenik tələblərə və sanitariya standartlarına uyğun olmalıdır. Multimedia tədris vasitələri uşaqların resursla sərf etdikləri vaxtın müvafiq kompüter avadanlığı ilə işləmək üçün sanitariya normalarını aşmaması üçün hazırlanmalı və istifadə olunmalıdır. Bu tələblərə əməl edilməməsi ya məktəblilər tərəfindən bəzi multimedia məlumatlarını qəbul etməməyə (yaş tələbləri vəziyyətində) ya da sağlamlığının pozulmasına (sanitariya və gigiyenik tələblər) səbəb olacaqdır.

5. Fənlərarası. Multimedia, elmi-fənn, didaktik, fəlsəfi, pedaqoji, psixoloji, sosioloji tədris proqramlarının tətbiqi zamanı təqdim edilməlidir.

Beləliklə, multimedia tədris vasitələri aşağıdakı tədris prinsiplərinə uyğun olmalıdır: inkişaf təhsili, tərbiyə tədrisi, sistemlilik və ardıcılıq prinsipi, elmi xarakter və əlçatanlıq prinsipi, fərdiləşdirmə prinsipi, görünürlük prinsipi, güc prinsipi biliklərin mənimsənilməsi və uşaqların idrak qüvvələrinin hərtərəfli inkişafı, həyatla əlaqə prinsipi. Multimedia tədris vasitələri, elmi konsepsiyalar sistemini iyerarxik bir quruluş şəklində əks etdirən, nəzarət olunan təlim hərəkətlərini yerinə yetirən, sağlamlığı qoruyan hərəkətləri və fənlərarası münasibətləri əks etdirən uşaq düşüncəsinin konseptual, xəyali və təsirli komponentlərinin əlaqəsi və qarşılıqlı əlaqəsinin tələblərinə cavab verməlidir. Siyahıda göstərilən tələblər müəllimin mümkün qədər bilikləri uşaqlara ötürməsinə mümkün edir. Bunun sayəsində uşaqların fərdi və yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınır, bunlar olmadan təlim və təhsil prosesi çətinləşir. Multimedia tədris vasitələrinin keyfiyyətinə dair didaktik prinsiplər və metodoloji tələblər nəzərə alınmaqla, multimedia vasitələrindən istifadənin səmərəliliyi artır, buna görə də təhsil prosesində multimedia vasitələrindən istifadənin effektivliyini qiymətləndirmək üçün əsas klassik yanaşmaları nəzərə alınır.

Məqalənin aktuallığı. Aktuallıq müasir təlim texnologiyasının istifadəsində daha səmərə-

rəli təlimin təmin edilməsi ilə bağlıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Multimediyə vasitələrinin təlim prosesində təkmilləşdirilməsi məqalənin elmi yeniliyini təşkil edir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Bu, müasir təlim texnologiyalarından olan multimediyə vasitələrinin təlim prosesinə tətbiq edilməsidir.

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyeva N., Namazov M. Kompyuter və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları. Bakı, 2012.

2. Bayramov H.M., Mənsimov H. İ., Məmmədov Ə.S. Kompyuter şəbəkələrinin əsasları. Unec. Bakı, 2019.

3. Зайцев В.С. Мультимедийные технологии в образовании: современный дискурс. Методическое пособие. Челябинск, 2018.

4. Жук Ю.А. Мультимедийные технологии. Учебное пособие. Самостоятельное учебное электронное издание. Сыктывкар, 2012.

А.И. Кафарова

Дидактические требования использования мультимедийных инструментов в обучении

Резюме

В этой статье рассматриваются следующие проблемы:

- Место и роль мультимедиа в обучении.
- Дидактические принципы, используемые в мультимедийном обучении.
- Требования к мультимедийным учебным пособиям.
- Обеспечение наглядности с помощью мультимедийных учебных пособий.

A.I. Gafarova

Didactic requirements for the use of multimedia tools in teaching

Summary

This article addresses the following issues:

- The place and role of multimedia in teaching.
- Didactic principles used in multimedia teaching.
- Requirements for multimedia teaching aids.

Redaksiyaya daxil olub: 11.03.2021